

Fokozott állami felelősség a jó döntésért és a sikeres örökbefogadásért

■ NÉHÁNY EURÓPAI ORSZÁG GYAKORLATA A NEMZETKÖZI ÖRÖKBEFOGADÁSOK UTÁNKÖVETÉSÉRŐL, A SZÁRMAZÁSI ADATOKHOZ VALÓ HOZZÁFÉRÉSÉRŐL ÉS A SIKERTELEN NEMZETKÖZI ÖRÖKBEFOGADÁSOKRÓL

- A ChildONEurope nemzetközi hálózat 2006. január 26-27-én tartott konferenciájának tapasztalatai alapján

Magyarország 2005 augusztusában ratifikálta az 1993-as Hágai Egyezményt a nemzetközi örökbefogadásokkal érintett gyermekek védelméről és az ilyen ügyekben történő együttműködésről. A ChildONEurope (European Network of National Observatories on Childhood) firenzei nemzetközi konferenciáján 2006. január 26-27-én olyan európai országok gyakorlatának megismerésére volt lehetőség¹, amelyek már hosszabb ideje részesei az Egyezménynek. A nemzetközi tapasztalatok hasznos ötletekkel és tanulságokkal szolgálhatnak most, mikor az új nemzetközi örökbefogadási rendszer kiépítésén fáradozunk. Ez alkalommal különösen az utánkövetés területén szolgáltak az európai országok pozitív tapasztalatokkal. Korábban sor került egy nemzetközi felmérésre az érintett országok gyakorlatáról, a végső tanulmány elkészülte után erről is beszámolunk. Nem működnek sehol maradéktalanul és problémamentesen az örökbefogadás utáni szolgáltatások, nem is létezik minden országban szervezett, rendszerezett módon, de az egyes országok sokszínű és érdekes példákkal szolgálnak arra, hogy milyen formákban lehet követni a családok életét az örökbefogadás megtörténte után, miféle segítségnyújtás lehetséges a problémák felmerülése, illetve krízis esetén. Abban minden résztvevő ország egyetértett, hogy az örökbefogadó családokban másképpen vetődnek fel a problémák, mint a vér szerinti családok esetében, és ezek a problémák másféle megoldást igényelnek. És nem utolsó sorban mivel az állam hoz döntést arról, hogy egy adott családra bízva a gyermek nevelését, fokozott felelősséggel tartozik a jó döntésért és annak sikerességéért.

■ A SEMINÁRIUM ELŐZMÉNYEIRŐL

A nemzeti és nemzetközi örökbefogadás intézménye rengeteget fejlődött az elmúlt években és egy olyan kiemelkedő figyelmet kiváltó jelenséggé vált, amely számos kutatás és tanulmány megszületéséhez vezetett. Az Európai Unió soros elnökeként Olaszország 2003-ban hozta létre a ChildONEurope szervezetet, uniós gyermekekkel kapcsolatos kutatások, adatgyűjtés és egységes, jól kezelhető adat- és információs bázis

¹ A cikk az egyes országok válaszaival és személyes tapasztalatok alapján készült.

kiépítése céljából.² A ChildONEurope Titkársága, amely Firenzében székel a nagy hírű Innocenti központban (ez az épület ad helyet többek között az UNICEF kutatóközpontjának is) egy kérdőívet készített és elküldte a ChildONEurope tagjainak és társult tagjainak. (A ChildONEurope tagjai: Belgium, Ciprus, Dánia, Franciaország, Írország, Luxemburg, Portugália, Olaszország, Spanyolország. A ChildONEurope társult tagjai: Ausztria, Csehország, Egyesült Királyság, Észtország, Finnország, Görögország, Hollandia, Lengyelország, Lettor-

² www.childoneurope.org

szág, Litvánia, Magyarország, Németország, Svédország, Szlovákia.) A kérdőív összeállításánál határozott cél volt, hogy a jogi szabályozásnál nagyobb jelentőséget tulajdonítson a gyakorlat és a működő szolgáltatások, intézmények vizsgálatának. Az erőfeszítés arra irányult tehát, hogy megfigyeljék: az adott országok miképpen értelmezik és ültetik át a gyakorlatba az örökbefogadásra vonatkozó szabályokat. Abból indultak ki, hogy az örökbefogadás gyakorlata annál inkább képes a gyermek legfőbb érdekének szem előtt tartására, minél több tudással és tapasztalattal rendelkeznek a területen dolgozó szakemberek (szociális munkások, pszichológusok, bírók, hivatalnokok, kutatók stb.) a különböző országokban használt különféle modellekről és szolgáltatásokról. A kérdőívet 2004 őszén küldte el tagjainak és társult tagjainak a ChildONEurope és egy év múlva készült el az országok jelentése alapján a *Jelentés a nemzeti és nemzetközi örökbefogadásról* (Report on National and Intercountry Adoption) című összehasonlító tanulmány, amely elsősorban a nemzeti szabályozások különbözőségének és hasonlóságának megvilágítását és az egyes országok gyakorlati intézményeinek megismertetését tűzte ki célul.

E jelentés továbbgondolásaként született meg az a kérdéslista, amely az ez év januári konferenciát előzte meg, és alapvetően a nemzetközi örökbefogadás három területére koncentrált: az örökbefogadás utáni szolgáltatások és az utáncóvetés, a származás adataihoz való hozzáférés és a sikertelen örökbefogadások kérdéskörére. E három témakört érintően végzek én is a továbbiakban egy kis európai kitekintést. Nem törekszem a teljességre, inkább ötleteket és érdekességeket próbálok megragadni más országok gyakorlatából.³

■ AZ ÖRÖKBEOFAGADÁS UTÁNI SZOLGÁLTATÁSOK ÉS AZ UTÁNCÓVETÉS

A Hágai Egyezmény 9. Cikke

A Központi Hatóságok kötelesek megtenni akár közvetlenül, akár a közhivatalok vagy az államaikban megfelelő meghatalmazással rendelkező egyéb testületek révén minden megfelelő intézkedést, különösen abból a célból, hogy:

c) elősegítsék az örökbefogadással kapcsolatos tanácsadó és az örökbefogadás után segítséget nyújtó szolgáltatások működését az államaikban.

A firenzei szemináriumon folytatott beszélgetés a kérdéslista alapján folyt (összesen kilenc kérdés vonatkozott az utáncóvetésre), de nem követtük szigorúan a kérdések sorrendjét, a különféle országokból érkezett részt vevők szaba-

don eszmét cseréltek és egymáshoz kérdéseket intéztek. Így kirajzolódtak azok a lényeges problémák, amelyek több országban is nehézséget okoznak a szakembereknek. Az első fontos kérdés, amely több hozzászólónál is felvetődött komoly konfliktusként: a családi, magánélethez való jog szemben a gyermek mindenek feletti – újabban pontos fordításban a gyerek legjobb – érdekével (*privacy against the best interest of the child*). A hozzászólások alapján a családok sokszor azal érvelnek az utáncóvetés ellen, hogy amennyiben a gyermek örökbefogadása már lezárult, helyzete olyanná válik, mint a biológiai gyermeké, és a hatóságoknak nincs joguk beavatkozni az örökbefogadó családok életébe, hisz ez a magánélet megsértésének számít. Ezzel szemben vetődött fel az a sokunk által képviselt álláspont, hogy a gyermek érdeke azt kívánja, hogy az utáncóvetés működjön, hisz az ő jóléte az elsődleges, és az örökbefogadás mindenekelőtt a gyermekekről szól és csak másodsorban az örökbefogadó szülőkről. A Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia képviselője is azzal érvelt, hogy a gyermek mindenek feletti érdeke megelőzi a szülők érdekeit. Álláspontja szerint a gyermek miatt van szükség az utáncóvetésre, tudnunk kell, hogy neki jó-e abban az adott családban. A származási országok számára biztosítani kell erről a megfelelő információt- ezért is működik az utáncóvetés. (További fontos szempontok is gyakran felmerülnek, például, hogy nem éri e speciális sérelem a gyereket, nem dolgoztatják, kihasználják, bántalmazzák-e). Sok ország nem értett ezzel egyet teljes egészében. Ausztria képviselője például azzal érvelt, hogy nézetük szerint az örökbefogadás lezárulása után a családokat ugyanúgy kell kezelni, mint a vér szerinti családokat. Tehát lehetőség van arra, hogy különböző szolgáltatásokat kínáljanak nekik, de ezeket nem szabad kötelezővé tenni. Sok országban hasonló a helyzet, léteznek különböző szolgáltatások, de ezeket a családok önkéntes alapon veszik igénybe.

Érdekes tapasztalatokkal szolgálhat, ha megnézzük, hogy az egyes országok milyen szolgáltatásokkal segítik és követik az örökbefogadó családok életét. *Ausztriában* például három magánszervezet – amelyeket az állam normatív támogatásban részesít – segíti az örökbefogadás folyamatát és az örökbefogadó szülőket. Különböző örökbefogadás előtti csoportokat szerveznek, személyes tanácsadással és információkkal szolgálnak telefonon és interneten keresztül is. Ők gondoskodnak a környezet-tanulmányokról azon nemzetközi örökbefogadások esetében, ahol a származási állam igényt tart az utáncóvetésre. Az örökbefogadók számára csoportokat, előadásokat, találkozókat ajánlanak. Vannak olyan találkozók, amiket kifejezetten olyan családok számára hoznak létre, akik ugyanabból a régióból vagy kontinensről fogadtak örökbe.

Sok országban jól bevált gyakorlata van a különböző önszolgáltató csoportoknak. A részt vevők általában rendszeresen találkoznak, és a csoport lehetőséget ad arra, hogy tapasztalatokat cseréljenek és a felmerülő problémákat megbeszéljék. *Franciaországban* különleges szerepe van az örökbe fogadó családok szervezeteinek. Pár éve rendszeresen találkoznak a támogató csoportokon az örökbe fogadó családok és az örökbefogadásra vál-

³ Reményeink szerint a későbbiekben sor fog kerülni az előkészítés, kiválasztás, felkészítés és például a minket fokozottan érdeklő identitás kérdéseire is. Felmerült, hogy Magyarország szívesen rendezne szakmai konferenciát e kérdésről, nemzetközi szervezetek részvételével. (A szerk.)

lalkozó párok, ahol az örökbefogadásra vállalkozók meríthetnek az örökbefogadók tapasztalataiból és megbeszélhetik velük a történeteik megismerése után esetleg felmerülő kétségeiket, hasonlóan a magyar Mózeskosár Egyesülethez, vagy a Gólyahírhöz. Ezek a szervezetek többségében nem szakembereket alkalmaznak. A tagok általában önkéntesek és nagy részük örökbe fogadó szülő. Néhány szervezetnek vannak állandó alkalmazottai (adminisztrátor és pénzügyes, szociális munkás vagy pszichológus), akik szerződéses megbízással dolgoznak. A felkínált szolgáltatások színvonalának fejlesztése érdekében, ezeknek a szervezeteknek képezniük kell önkéntes és szerződéses tagjait az örökbefogadás jogi és szociális aspektusairól. A szervezetek aktívan részt vesznek az örökbefogadás folyamatának segítségével.

Olaszországban az örökbefogadók rendelkezésére áll tanácsadás, segítségnyújtás, mediáció és számos önszolgáltató csoport is. Manapság, mikor az örökbefogadásban rejlő nehézségeknek jobban tudatában vannak az érintettek, az állami és felhatalmazott testületek kezdeményezéseinek köszönhetően szélesedik a felkínált örökbefogadás utáni szolgáltatások köre, akár még az iskolák bevonásával is. Az állami szervezetek és megbízott szervezetek különféle módszereket fejlesztettek ki, amelyek segítségével a gyermek családba való beilleszkedését felügyelik és támogatják az örökbe fogadó családot. A képviselő elmondása szerint ez náluk is inkább egyfajta segítségnyújtásként működik, mint kötelezően igénybeveendő eszközként. A pszicho-szociális jelentés a külföldről örökbefogadott gyermek beilleszkedéséről hasznos lehet a család, és különösen a gyermek számára. Ezek a jelentések az örökbe fogadó családon és a tágabb családon belüli kapcsolatok alapos felmérése és elemzése alapján készülnek. Miközben ezt készíti, a szociális munkás számára bizonyos esetekben világossá válik, hogy speciális segítségnyújtásra van szükség, amelyet egyébként a család nem igényelt volna.

Hollandiában a videotrénings egy sajátos formája működik Video Interaction Guidance néven (VIG). A holland kollegák nagyon érdekes tájékoztatót adtak ki ennek működéséről, amit érdemes röviden ismertetni. A programot az indította el, hogy a szakemberek úgy találták, hogy az örökbefogadás előkészítése elméleti felkészítést nyújt ugyan, de a legtöbb szülőnek rengeteg gyakorlati problémája adódik azon nyomban, ahogyan a gyermek megérkezik a családba. Az örökbefogadó szülők gyakran mondják: *„Rengeteg dolgot elintéztünk, mielőtt a gyermekünk megérkezett a családba: előkészítő tanfolyam, környezettanulmány, engedélyek... Aztán, mikor végül a kicsi megérkezett, annyi kérdésünk és érzésünk volt, de nem volt több tanács, segítség... Pedig ez az a pont, ahol minden igazából elkezdődik...”* Ez az a kezdeti szakasz, ahol gyakran eldől, hogy az örökbefogadás sikeres vagy sikertelen lesz-e. Ahhoz, hogy a gyermek biztonságos, meleg kapcsolatot építsen ki a szüleivel, biztonságban kell éreznie magát az új környezetében. Ez az, ami bizalmat fog építeni benne és képessé teszi őt a kötődésre. A videotrénings programjával abban kívánunk segíteni, hogy az örökbe fogadó szülők az elméleti fel-

készítésen megtanultakat képesek legyenek a gyakorlatban alkalmazni. A videotrénings célja az örökbefogadott és a szülők közötti kapcsolat, kötődés megfigyelése. A kommunikációra koncentrálnak és arra, hogy a szülő észreveszi-e, észleli-e azokat a jeleket és viselkedést, amikkel a gyermek jelez, felhívja a figyelmet. Emellett megelőzőképpen megfigyelik, hogy a gyermek a fejlődés milyen szakaszában van, és mit tudnak a szülők tenni, hogy a gyermek szükségéhez kapcsolódva segítsék őt előrelépni a fejlődésben, pótolni az elmaradásokat. A videotrénings előnye abban van, hogy nagyítóként működve megmutatja az összes jelzést, amit a gyermek küld. Különösen az elhanyagolt kicsik küldenek gyenge és nehezen érthető jeladásokat, amelyek a felvett anyag lejátszása során láthatóbbá, megbeszélhetővé válnak. A módszer nem a hiányosságokra koncentrálnak. Arra próbálja ösztönözni a szülőket, hogy jobban figyeljenek a gyermek viselkedésére, szükségleteire, értsék azokat és pozitívan válaszoljanak. Ezért a szülő és gyermek közötti verbális és non-verbális kommunikáció pozitív momentumaira összpontosítanak. A videotrénings közreműködést a család a gyermek megérkezése után egy évig kérheti. Nem kötelező, mégis sok család igénybe veszi, mivel egy optimális kezdet hozzájárul a gyermek és a szülő jóllétéhez is. A videotrénings folytató szakemberek speciálisan a videofelvételek elemzésére képzettek, és arra, hogy segítsék az örökbefogadókat, hogy jobb, hatékonyabb szülők lehessenek. A tanácsadó megmutatja a szülőknél, hogy hogyan ösztönözhetik a pozitív kötődést és vehetik észre, ha a kötődés erősebbé válik. Körülbelül egy éven át követni tudják a kötődés kialakításának időszakát a gyermek életében. A holland kutatások azt mutatták, hogy a pozitív kommunikáció ösztönzése a gyermek és a szülő között növeli a kötődést, és a videotrénings nagyon jó eszköz ennek megvalósítására. Az örökbefogadott gyermekek általában nem tapasztalják meg a biztonságot az első életévük folyamán, és ez az az időszak, amikor - normál körülmények között - a gyermekek kötődési kapcsolatokat alakítanak ki a gondozóikkal. Az örökbe fogadó szülőknek olyan biztonságot kell teremteniük a gyermekük számára, amit ő addig általában nélkülözött. Ez nagyon intenzív egyéni törődést igényel. A szokásos szülői stílus nem mindig elegendő ilyenkor, így néha a szülőknél speciális készségekre van szükségük, például amikor a gyermek távolságtartó vagy ellenséges, esetleg éppen görcsösen ragaszkodó. A felvétel megmutatja a gyermek szükségleteit és a lehetőségeket, ahogyan a szülők kielégíthetik ezeket.⁴

A részt vevő képviselők közül többen említették a megfelelő előkészítés és a bizalmi kapcsolat fontosságát a felkészítést végző szakemberek, szolgálatok és a leendő örökbefogadók között. Jó felkészítéssel ugyanis sok olyan problémára fel lehet hívni a figyelmet és fel lehet készíteni az örökbefogadókat,

⁴ A módszer ugyanaz, mint a videotrénings más helyzetekben való alkalmazásakor, amelyről e lapban is több ízben beszámoltunk korábban: lásd *Család Gyermek Ifjúság* 2003/1, 2004/3, 2004/4, 2004/5, 2004/6, 2005/1, 2005/2. számok (A szerk.)

amelyek az örökbefogadás lezárulása után felmerülhetnek. A bizalmi kapcsolat pedig azért lényeges, mert az országok többségében részben azoknak a szolgálatoknak a felelőssége az utánkövetés, illetve a segítségnyújtás az örökbefogadás lezárulása után, amelyek közreműködnek a leendő örökbefogadók felkészítésében. (Így van ez nálunk is, hisz probléma illetve krízis esetén a felkészítést végző illetékes területi gyermekvédelmi szakszolgálat pszichológusához fordulhatnak az örökbefogadók.) A szakemberek felhívták a figyelmet, hogy ha az előkészítés szakaszában a szociális munkás világossá teszi a szülők számára, hogy ellenőrzik a helyzetet majd az örökbefogadás lezárulása után, akkor ezzel megelőzhető a részükről oly gyakran tapasztalható ellenállás. Az erre való felkészítésnek azonban az örökbefogadás előtt kell megkezdődnie. Több képviselő említette azt is, hogy ha az örökbefogadókban a felkészítés során tudatosítják, hogy probléma esetén segítséget kérhet a szakemberektől, akkor talán nemcsak krízishelyzetben keresi fel a szolgálatot. Az tekinthető ugyanis tipikusnak, hogy a családok csak akkor kérnek segítséget, amikor a családban már válsághelyzet állt be.

Az utánkövetésre vonatkozóan a Hágai Egyezmény nem ír elő semmilyen kötelező időtartamot, így ez az egyes országokban igen változóan alakul. A szükség esetén igénybe vehető szolgáltatások (pszichológiai tanácsadás, konzultáció stb.) az országok többségében 18 éves korig áll rendelkezésre. Ez a helyzet például Ausztriában, Luxemburgban és Észtországban. Egyes országokban a kötelező utánkövetés a származási ország kérésének megfelelő ideig tart, így van ez Luxemburgban és Spanyolországban, míg Olaszországban a monitoring 1-3 év időtartamú.

■ A SZÁRMAZÁSI ADATOKHOZ VALÓ HOZZÁFÉRÉS

A Hágai Egyezmény 30. Cikke

1. A Szerződő Állam illetékes hatóságainak biztosítaniuk kell a birtokukban lévő, a gyermek származására és különösen a szülők kiletére, illetve az egészségügyi körülményekre vonatkozó információk megőrzését.

2. Biztosítaniuk kell, hogy a gyermek vagy képviselője megfelelő irányítással hozzájusson ezekhez az információkhoz, amennyiben az illető állam jogszabályai ezt lehetővé teszik.

A magyar szabályozást az adatokhoz való hozzáférésről a Csjt. 53/A paragrafusában találjuk. Eszerint az örökbefogadott a gyámhivaltól információkat kérhet vér szerinti szüleinek adatairól. Erről a feleket az örökbefogadási eljárás során tájékoztatni kell. Az információ megadásához a vér szerinti szülők meghallgatása szükséges, illetve ha az örökbefogadott még kiskorú, az örökbefogadót is meg kell hallgatni. A meghallgatástól el lehet tekinteni, ha a vér szerinti szülő vagy az örökbefogadó cselekvőképességének nincs birtokában, ismeretlen helyen tartózkodik vagy meghallgatása elháríthatatlan akadályba ütközik. Az információk kiadására nem kerülhet sor, ha az az örökbefogadott érdekével ellentétes.

A nemzetközi örökbefogadások esetében is a gyámhivaltól lehet kérni információkat az eredetről és a kiadható információk körére is ugyanazok a szabályok érvényesek. A különbség abban áll, hogy az információkérés a Központi Hatósághoz (ez az ICSSZEM Gyermek- és Ifjúságvédelmi Főosztályán működik) érkezik, amely továbbítja azt az illetékes gyámhivatalhoz. A Központi Hatóság fennállása óta Magyarországra eddig összesen két ilyen megkeresés érkezett.

A ChildONEurope tagjait és társult tagjait alkotó országok többségében az információkérésre a nagykorúság elérésétől van lehetőség. Vannak azonban olyan országok, ahol egészen speciális a szabályozás. *Olaszországban* például az örökbefogadott 18 éves életkoráig a biológiai szülők adatait a bíróság engedélyével „csak komoly és bizonyított ok” esetén és csak az örökbefogadónak lehet kiadni. Az ilyen információk átadásához az örökbefogadott „megfelelő felkészítése és támogatása” szükséges, közvetlenül vagy a szociális szolgálatokon keresztül. Ez a szabályozás párhuzamban van a Hágai Egyezmény 30. cikkével, amely szerint az ilyen információkhoz való hozzáférés csak „megfelelő irányítással lehetséges”. Az örökbefogadott 18 és 25 éves életkora között az eredetről szóló információkat „csak komoly és bizonyított okok esetében, amelyek összegegyeztetetők pszichés és fizikális egészségével” és csak akkor ismerheti meg, ha az ilyen információkhoz való hozzáférés „nem veszélyezteti a pszichés és fizikális egyensúlyát”. E feltételek fennállása esetén az illetékes bíróságnak meg kell hallgatnia mindenkit, aki hasznos információval szolgálhat, illetve össze kell gyűjtenie minden szükséges szociális és pszichológiai információt a szociális szolgálatokon keresztül. Ha az örökbefogadott 25 éves elmúlt, az eredetről szóló információkat indoklás és korlátozás nélkül megismerheti. Az információk megismerésére nincs lehetőség, ha a biológiai anyja a gyermek születésekor kijelenti, hogy anonim szeretne maradni, vagy bár megnevezték a születési anyakönyvi kivonatban, nem ismerte el a gyermekét. A bíróság engedélye nem szükséges, ha az örökbefogadó szülők meghaltak vagy nem lelhető fel.

Észtországban nincs semmilyen életkori megkötés arra vonatkozóan, hogy mikor kérhet valaki adatot az eredetről. A szociális munkás segít az örökbefogadottnak, hogy minden információt megszerezhesen a származására vonatkozóan. Az örökbefogadott közvetlenül a Regisztrációs Hivatalhoz is fordulhat ilyen kérelemmel. Senki engedélye nem szükséges a származás felkutatásához. Belföldi örökbefogadás esetén a kérelmezőnek a szociális munkást kell felkeresnie, nemzetközi örökbefogadás esetében ilyen kérelemmel a Központi Hatósághoz vagy a Regisztrációs Hivatalhoz kell fordulni.

Görögország esetében (amely még nem írta alá a Hágai Egyezményt) az életkori határ 18 év, a nagykorúság elérése, de sem a biológiai szülők, sem az örökbefogadók engedélye nem szükséges az eredetről szóló információk megkeréséhez.

Luxemburgban ez éppen ellenkezőleg alakul, életkori határ nincs, bármikor információhoz lehet jutni, de ez minden esetben az örökbefogadók és a biológiai szülők engedélyéhez kötött.

Litvániában érdekes szabály vonatkozik az örökbefogadók információszerzésére. Az örökbefogadott szociális háttérére vonatkozó összes információt az örökbefogadók rendelkezésére

bocsátják még az örökbefogadás előtt. Ha a későbbiekben az örökbefogadók újabb információkat akarnak kérni vagy meg akarják újítani azokat, akkor a Központi Hatósághoz vagy a illetékes megyei gyermekvédelmi szolgálathoz kell fordulniuk. Ha például kisöccse vagy kishúga születik az örökbefogadottnak, akkor az örökbefogadót minden esetben értesítik erről és megkérdezik tőlük, hogy nem szeretnék-e őt is örökbe fogadni.

Több országban szokás utazásokat és találkozót szervezni az örökbefogadottak számára. Litvánia Központi Hatósága például minden évben találkozót szervez a Litvániában és a külföldön örökbefogadott gyermekek számára. A találkozók időtartama alatt az örökbefogadottnak lehetőségük van arra, hogy meglátogassák származási országukat, a helyet, ahol születtek vagy felnőttek. A gyermekek többsége nem emlékszik az anyanyelvére, akkor sem, ha 10 évesen vagy még később fogadták örökbe. Megpróbálják azt az időszakot elfelejteni, amikor gyermekotthonokban éltek. Sok Litvániából örökbe fogadó család megy vissza nyaranként látogatóba. Így a gyermekek erős kötődést tudnak kialakítani a származási államukkal.

Franciaország esetében az örökbe fogadó szülők és a felhatalmazott testületek rendszeresen szerveznek külföldön olyan eseményeket, amelyeken a tagjaik tudnak találkozni. Gyakran ezzel együtt fesztiválokat tartanak az örökbefogadottak származási államában. Humanitárius programokat és akciókat szerveznek azért, hogy az örökbefogadottak kulturális kapcsolatokat tarthassanak fenn a származási országukkal. Utazások szervezésére is sor kerül esetenként. Ezek néha eséllyel szolgálnak az örökbefogadottnak arra, hogy gyökereiket megismerjék.

A szakmai vita a származás és előélet, vér szerinti családról szóló beszélgetésben nagyon sokféle szempontot és érvet, ellenérvet felvetett, rendkívül magas érzelmi hőfokon zajlott. A horvát résztvevő, aki maga is örökbefogadó szülő, de egy szervezetet is képviselt, azon az állásponton volt, hogy a gyerek számára minden fontos információt anonimálva kell átadni, és ki kell venni a tragikus, vagy súlyos részleteket. Így például az ő esetükben a délszláv háború alatt megérszakolt nők örökbeadott gyerekeinek esetében ezt a tényt nem szabad a gyerek tudomására hozni. Egy olasz örökbe fogadó és egyben országos szervezeti elnöknő ezt azzal erősítette meg, hogy a gyerekeknek később sem szabad megmondani, ha az anyja drogos, vagy prostituált volt, de ez szerinte nem is érdeklí a gyereket. Nagyon éles vita alakult ki, mert többen arra hivatkoztak, hogy minden kutatás és tapasztalat szerint a hazugság és elhallgatás jóval többet árt, mint a bármilyen fájdalmas igazság: a titok súlyos problémákat okoz a személyiségfejlődésben. Arra a felvetésre, hogy sok gyerek nem kíváncsi a szüleiére, nem érdeklődik irántuk, az volt a reakció, hogy a lélektan mai ismeretei alapján jól tudható, hogy ez háritás, és eltagadott, elfojtott harag, bánat, félelem, nem pedig érdektelenség, csakúgy, mint az örökbeadók esetében. Egy koreai származású Dániában felnőtt nő, aki 17 éve dolgozik szakemberként örökbefogadó családokkal és gyerekekkel, az Északi Örökbefogadási Szövetség képviselőjeként úgy foglalt állást, hogy ő személyesen biztosan inkább tudni szeretné, ha például szexuális erőszak következtében döntött volna úgy az anyja, hogy lemond róla, mert ettől még szomorú és elutasított lenne, de legalább érthetővé válna számára az édesanyja akkori döntése. A nem tudás, a bizonytalanság sokkal több problémát okoz.

Területi Gyermekvédelmi Szakszolgálat
részére

Tisztelt Cím!

Azzal a kéréssel fordulok önökhöz, hogy legyenek segítségemre testvéreim föl kutatásában. Engem és két testvéreimet ...-ben vagy ...-ben állami gondozásba vettek. Ez a tény az örökbefogadó szüleim birtokában lévő iratokból derült ki, amely iratok sajnos már nem állnak rendelkezésemre. Örökbefogadó szüleim kérésére az iratokat még gyermekkoromban megsemmisítettük.

Az eddigi kutatásaim alapján az egyházi keresztlevelem és a helyi gyámügyi hivatal segítsége során készült jegyzőkönyv áll rendelkezésemre, valamint a vérszerinti szüleim születési anyakönyvi kivonata.

A jegyzőkönyv másolatát megküldöm.

Engem ... decemberében örökbefogadott ..., az akkori lakásuk ...
Így az új nevem:

Kérem, hogy a kutatásomban legyenek segítségemre és bármilyen információt, ami segítségemre van, közöljék velem.

Maradok tisztelettel: ...

Kérelem

Kérem, a ... Polgármesteri Hivatalát, a valós szülőanyámmal szíveskedjenek megismertetni, amennyiben még él, és hajlandó velem legalább egyszer találkozni. Anyám német ajkú. Szeretném megtudni, hogy honnan származom, ki az apám, és van-e valami betegségre örökölt hajlamom.

Adataim: ...

... kórházban születtem, utána a ... csecsemőotthonból adtak ki a nevelőszüleimhez.

Tisztelettel: ...

Tisztelt Igazgatóhelyettes Úr!

Mivel hallottam kedves segítőkészségéről és jóindulatáról, szeretném a segítségét kérni, hogy megtalálhassam soha nem látott, vérszerinti testvéreimet, illetve testvéreimet. Már 37 éves vagyok, és nem szeretném úgy leélni a hátralevő életemet, hogy nem tudok rólok semmit.

Nevelőszüleim ...-ben fogadtak véglegesen örökbe. Remélem a követhető adatok a segítségére lesznek.

Nevelőszüleim adatai: ...

Tudomásom szerint örökbefogadásom előtti nevem: ...

Édesanyám neve állítólag: ...

Segítségét előre is köszönöm!

Maradok tisztelettel: ...

2003. október 15.

Tisztelt ...!

Alulírott ..., ... szám alatti lakos, azzal a kéréssel fordulok Önhöz, hogy legyen szíves segítségemre lenni, hogy a húgomat megtaláljam. ...-ben láttam őt utoljára és utána állítólag örökbe adták. ... hívják, anyja neve: ..., apja neve: ... A születési dátumát sajnos nem tudom pontosan csak annyit, hogy ... január vagy február. Hallottam, hogy van ilyen törvény, hogy a testvérek ilyen esetben megismerhetik egymást.

Van még egy öcsém, akit örökbe adtak, ...-nak hívják, de neki sajnos körülbelül sem tudom a születési idejét.

Kérem a segítségét, nagyon szeretném őket megtalálni.

Köszönettel: ...

Az adatok elérhetősége és megismerhetősége szorosan összefügg azzal a kérdéssel is, hogy mely országban hogyan vélekednek az örökbeadók jogairól, lehetőségeiről. Egyre több helyen kínálnak nekik is szolgáltatásokat, keresési lehetőséget, hangsúlyozva, hogy az örökbe fogadás egy egyenlő oldalú háromszög, ahol mindhárom szereplő nagyon fontos, éppen és leginkább a gyerek érdekében.

A nemzetközi örökbe fogadások esetén külön jellegzetesség, hogy nem azonos többnyire a nemzetisége az örökbe fogadott gyerekeknek és az örökbe fogadónak, így egyre több figyelmet szentelnek az eredeti kultúra, nyelv, identitás biztosítására, az identitás későbbi szabad megválasztása érdekében, ahogyan ez például az Egyesült Államokban sokkal régebben magától értetődő, ám sokat vitatott és kutatott terület.

■ SIKERTELEN NEMZETKÖZI ÖRÖKBEFOGADÁS

A Hágai Egyezmény 21. Cikke

1. Amikor az örökbe fogadásra a gyermeknek a fogadó államban való átvitele után kerül sor, és a fogadó állam Központi Hatósága azt állapítja meg, hogy a gyermeknek a leendő örökbe fogadó szülőknél való további elhelyezése már nem szolgálja a gyermek mindenek feletti érdekeit, a Központi Hatóságnak intézkedéseket kell tennie a gyermek védelme érdekében, így különösen:

- a) a gyermeket vissza kell vetetnie a leendő örökbe fogadó szülőktől, és gondoskodnia kell ideiglenes gondozásáról;
- b) a származási állam Központi Hatóságával egyeztetve késedelem nélkül gondoskodnia kell a gyermek új helyen, az örökbe fogadás célzatával történő elhelyezéséről, vagy ha erre nincs mód, más, hosszú távra megoldást jelentő gondozásáról, neveléséről; az örökbe fogadásra

kizárólag akkor kerülhet sor, ha a származási állam Központi Hatóságát megfelelően tájékoztatták a leendő új örökbe fogadó szülőkről;

c) utolsó lehetőségként gondoskodnia kell a gyermek visszavételéről, ha a gyermek érdekei úgy kívánják.

2. A gyermeket az életkorának és érettségi szintjének megfelelő tájékoztatással kell ellátni, és meg kell szerezni hozzájárulását – ha erre szükség van – a jelen cikk értelmében teendő intézkedésekkel kapcsolatban.

Az idézett szakaszból kitűnik, hogy az Egyezmény megalkotásakor arra az esetre gondoltak a jogalkotók, amikor a gyermeket a fogadó államba úgy viszik el, hogy az örökbe fogadás még nem zárult le. Ekkor az örökbe fogadási eljárást a fogadó államban folytatják le. Előállhat olyan eset, hogy mielőtt még az eljárást lefolytatnák, az örökbe fogadás meghiúsul. Bár a jogalkotók erre az esetre gondoltak, a tagállamok válaszaikban túlnyomó többségében azokat az eseteket említették, amikor az örökbe fogadás már lezárult, és ezután kerül sor a felbontásra.

A felbontás egyes államokban egyáltalán nem lehetséges. Ez a helyzet Olaszországban, Litvániában, Spanyolországban és Németországban is. Az országok többségében azonban a magyar helyzethez hasonlóan az örökbe fogadások felbonthatók.

Dánia az Egyezményt azokban az esetekben alkalmazza, amikor a külföldi örökbe fogadást Dánia nem ismeri el, és az ügyben még nem született dán döntés. Ha ilyen fázisban kerül sor a gyermek visszavételére, akkor az Egyezmény szabályai érvényesek. Ha az örökbe fogadást Dánia érvényesnek ismeri el vagy már dán döntés is született, akkor a kiskorút a szülők gyermekének kell tekinteni, és úgy kell eljárni, mint azokban az esetekben, amikor a szülők nem képesek vér szerinti gyermekeikről gondoskodni. Ilyen esetekben a gyermek intézetben való elhelyezésére is sor kerülhet, vagy végső megoldásként a szülők hozzájárulásukat adhatják egy másik család általi örökbe fogadásához.

Belgium francia nyelvű területén a gyakorlat az, hogy ha a problémák az utánkövetés időszakában következnek be, ezekről a származási államot minden esetben értesítik, és ha a gyermeket új családba kell helyezni, akkor konzultálnak a származási állammal a legjobb megoldásról. Az örökbe fogadások felbontása nagyon ritka. Mivel ezek legtöbbször a gyermek megérkezése utáni pár hónapban vagy évben következnek be, az ilyen esetekről a származási államot mindig informálják és konzultálnak velük a további megoldásokról.

Málta esetében, ha a felbontás nem az utánkövetés időszakában következik be, akkor nem értesítik erről a származási államot. A gyermeket ugyanúgy kezelik, mint a Máltán születettet, a Máltai Kormány gondoskodik róla. Alternatív megoldásként „vészhelyzetben alkalmazott nevelőszülők” vagy új örökbe fogadók gondjára bízzák.

Litvániában az örökbe fogadást nem lehet felbontani. Ha problémák adódnak, akkor az illetékes hatóságoknak és az örökbe fogadó szülőknek együtt kell megpróbálni megoldani a hely-

zetet. Igénybe lehet venni tanácsadást, illetve pszichoterápiás segítséget. (A gyermek számára ezt az állam fizeti, a szülőknek általában maguknak kell ezt finanszírozniuk.) Ha ez nem sikerül, akkor a szülők hozzájárulásukat adhatják a gyermek más általi örökbefogadásához vagy szülői felügyeleti jogukat megvonják. Felbontás esetében a gyermeket elsősorban a családban próbálják elhelyezni, nagyszülőknél vagy más rokonoknál. Ha ez nem lehetséges, akkor nevelőszülőt keresnek neki, legvégső esetben pedig intézeti elhelyezésére kerül sor.

Külön érdekesség, hogy több országban a mediáció lehetőségét kiemelték a sikertelennek tűnő örökbefogadások esetében alkalmazható eljárásként. Ezekben az esetekben megkísérlik a felek – idősebb gyerek és szülők közötti helyzet rendezését közvetítői segítséggel, és több sikeres esetről is beszámoltak.

A fenti beszámoló talán jó vitaalapot szolgálhat a magyarországi gyakorlat további finomításához, szakmai vitákhoz és mindenekelőtt ahhoz, hogy az örökbefogadási háromszög minden oldalán lévők és a velük dolgozó szakemberek a mainál több információt, segítséget kapjanak a minél sikeresebb és mindenki számára átgondolt, optimális megoldásokhoz.